

РЕЦЕНЗІЇ ТА НОВІ ВИДАННЯ**Рецензія на монографію Юрія Тимошенка
“ІСТОРИЧНІ УМОВИ ТА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ СПОРТУ І
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ
В 20-40-ві роки ХХ ст.”**

В сучасних умовах проблема реформування сфери фізичного виховання та спорту залишається одним з найактуальніших питань соціальної політики держави. Адже національна система фізичного виховання в Україні не відповідає сучасним вимогам і міжнародним стандартам фізпідготовки людини, а тому потребує радикальної перебудови. В процесі розробки нової Концепції реформи галузі фізичного виховання та спорту необхідно враховувати історичний досвід минулого, щоб запобігти в майбутньому виникненню подібних помилок. Хоча і нині знайдеться чимало прибічників радянських ідей та цінностей, на які, на їхню думку, й варто опиратися в процесі розробки проекту Концепції. Втім, лише остаточне подолання стереотипів минулого дозволить вирішити нагальні проблеми в фізкультурно-спортивній сфері.

Становлення радянської системи фізичного виховання і спорту відбувалось в декілька етапів. Перший період охоплює довоєнні роки та супроводжується не лише ідеєю необхідності розвитку галузі фізичної культури, а й повною її милітаризацією. Початок Холодної війни відкриває нову сторінку розвитку радянської фізкультури і спорту, адже вони перетворились на засоби протистояння тоталітарного й демократичного суспільств.

Рецензована монографія, підготовлена кандидатом історичних наук Тимошенком Юрієм Олександровичем, є першою роботою, де комплексно та системно вивчено проблеми становлення й розвитку системи фізичного виховання та спорту в Україні впродовж 20-40-х років ХХ ст., показано вплив радянської влади на функціонування фізкультурної сфери в умовах тоталітарного режиму.

Праця складається зі вступу, чотирьох частин, поділених на розділи та висновків, що дозволяє повною мірою розкрити поставлені автором завдання.

У першій частині дослідження подається ґрунтовний аналіз історіографічних здобутків як радянських попередників, так і сучасних дослідників. Варто відмітити, що автор не лише перераховує прізвища науковців, котрі в тій чи іншій мірі зверталися до вивчення даної проблеми, а й намагається об'єктивно оцінити доробок кожного вченого.

Монографія вигідно вирізняється поміж наукових праць, присвячених історії фізичної культури та спорту, залученням широкого джерельного масиву. Основою дослідження стали матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України (фонди 1 - ЦК КП(б)У, 7 - ЦК ЛКСМУ, 269 - документи Українського музею в Празі) та Центрального державного архіву вищих органів влади і Управління України (фонд 166 - Міністерства освіти УРСР). Попри це, автором залучено низку періодичних видань 20-40-х років ХХ ст., які дозволяють зрозуміти настрої тогочасного суспільства.

У другій частині детально аналізуються історичні умови і процес розвитку фізичного виховання та спорту на території України в 20-х роках минулого століття. Досить переконливо виглядають твердження Ю.О. Тимошенка про те, що фізична культура й спорт використовувались більшовиками як спосіб популяризації комуністичних ідей та встановлення контролю над життям людей. Спорт сприймався як засіб ідеологічно правильного виховання мас на основі принципу колективізму. Тому не дивно, що спортивна робота на цьому етапі направлена на розвиток й популяризацію ігрових видів спорту - гандболу, волейболу, баскетболу тощо, де домінувала група, а не індивід. Заслуговує на увагу з'ясування автором аспектів становлення фізичної культури як навчальної дисципліни в освітніх закладах країни. В зв'язку з тим, що фізичне виховання в цей період стає невід'ємною складовою освітнього процесу, влада починає приділяти увагу підготовці необхідних кадрів, а тому в Україні відкрито технікум відповідного профілю й першу науково-дослідну установу в галузі фізичної культури - Центральний будинок фізкультури у Харкові, згодом реорганізований в Український науково-дослідний інститут фізичної культури.

Наступна частина монографії детально висвітлює специфіку розвитку фізичного виховання та спорту в Україні у передвоєнному десятилітті. На багатому архівному матеріалі автор розкриває зміст державницької ідеології в спортивній сфері, наголошує, що фізкультурно-спортивний рух перетворився на елемент організації громадян для реалізації завдань індустріалізації країни. Фізична культура використовується не лише як засіб фізичної підготовки робітників, а й сприяє залученню людей до громадської та політичної діяльності. Не викликає сумнівів твердження про домінування мілітарної парадигми в системі фізичної підготовки мас, про що свідчить запровадження в навчальних закладах учбових програм з орієнтацією на військову підготовку молоді й введення комплексу ГПО.

Водночас, автор занадто акцентує увагу на *“тоталітарності”* суспільства, на негативних речах, згущуючи фарби до цілком чорної, ніби й не помічаючи позитивних моментів тогочасного життя. Скажімо, було б цікаво проаналізувати рух суспільства на ідею *“мілітаризації”*, про яку настійливо, з осудом, пише дослідник.

Остання частина історично охоплює час повоєнної доби (40-і роки ХХ ст.). Автор розкрив причини зацікавленості влади в розвитку спортивного життя країни, наголосив, що спорт сприймався ефективним засобом повернення людей до цивільного життя. Досить переконливо виглядають твердження, що в післявоєнних реаліях спорт мав перетворитися на елемент тотального контролю вільного часу людей. В цей же період радянські спортсмени активно залучаються до міжнародного спортивного руху, що свідчить, на думку автора, про намагання влади за допомогою спорту довести світові перевагу комуністичної системи.

Відзначаючи незаперечні успіхи Ю.О. Тимошенка в справі висвітлення особливостей розвитку системи фізичного виховання та спорту на українських теренах в 20-40-х роках ХХ ст., водночас хотілось би висловити декілька побажань. Без сумніву, монографія виграла б від наявності фотоматеріалів про українських спортсменів, фундаторів спортивного руху

тощо. Не зайвим був би й список наукових установ та навчальних закладів у галузі спорту, що дозволило б простежити за динамікою розвитку останніх. Автор у своїй студії лише подекуди звертається до такого цікавого прийому як біографічний аналіз. Досліджувані роки - це час яскравих, непересічних особистостей у спортивній сфері. Невеликі замальовки їх приватного життя, прикрасили б рецензовану роботу.

Підбиваючи підсумок аналізу монографії Ю.О. Тимошенка, слід зазначити, що висловлені побажання жодним чином не впливають на її позитивну оцінку. Тим паче, що праця є першим комплексним дослідженням проблем розвитку галузі фізичного виховання та спорту України в умовах становлення тоталітарного суспільства, а її положення можуть бути використанні при написанні наукових робіт з історії України, історії українського спорту, в навчальних курсах, що викладаються в вищій школі з української історії.

*Доктор історичних наук, професор,
вчений секретар
Інституту історії України НАН України*

Рубльов О.С.

* * *

З ІСТОРІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА В БОЛГАРІЇ

Нещодавно побачило світ мемуарно-документальне видання “*Ние, децата от Балабановата фабрика (История на книжно-мукавената фабрика в Бараково)*”. У книзі йдеться про відомих не тільки в Болгарії, але і за її межами підприємців у галузі деревообробної і паперової промисловості - родину Балабанових. Завдяки їм з’явилася найпотужніша в Болгарії фабрика з виробництва паперу, картону та книг. Це підприємство у с. Бараково (нині община Кочериново Кустендільської області) вціліло під час великих соціальних катаклізмів - Першої Балканської 1912 р. і Другої Балканської (Міжсоюзницької) 1913 р., Першої і Другої світових воєн.

Історія фабрики подана крізь призму сприйняття її мешканцями - дітьми, які народилися і вирости у робітничому містечку фабрики, а, ставши дорослими, працювали на ній. Саме такий життєвий шлях пройшов автор-упорядник книги Методі Борисов Панайотов.

Книга дуже інформативна й ілюстрована. Подано близько 160 різноманітних документів та 140 фотографій. Книга має певну структуру. Відкривається вона посвятою засновникам і власникам фабрики від людей, які народилися або працювали на фабриці, та завдяки зусиллям яких побачила світ ця книга. Потім подано віршові строки про фабрику уродженця с. Бараково поета Б. Іванова (с. 3-9).

Далі йде близько 30 нарисів про різноманітні сторони життя фабрики та її робітників. До першого умовного розділу можна віднести спогади доньок Івана Балабанова Бістри та Єлени про родину, документи про придбання земельної ділянки у Рільського монастиря та будівництво на ньому картонної